

І. М. Парасій-Вергуненко

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, Україна,
parasiy_vergunenko@bigmir.net*

СТАТИЧНИЙ І ДИНАМІЧНИЙ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Ліквідність і платоспроможність є ключовими індикаторами фінансового стану суб'єктів господарювання, їх фінансової стійкості. У статті уточнено сутність понять “ліквідність” і “платоспроможність” та визначено їх взаємозв'язок. Запропоновано методику аналізу цих індикаторів на основі статичного й динамічного підходів. При оцінюванні платоспроможності обґрунтовано доцільність урахування ліквідності як активів, так і пасивів. Базуючись на авторському розумінні економічної сутності цих понять, запропонована система показників для оцінювання статичної ліквідності активів і ліквідності балансу суб'єктів господарювання. Уточнено алгоритми розрахунку показників ліквідності (коефіцієнтів покриття) на основі нових форм фінансової звітності. Запропоновано динамічний підхід до аналізу ліквідності як потоку на базі показників оборотності окремих видів активів та зобов'язань. Доведено переваги розрахунку оборотності активів і пасивів із використанням внутрішньої інформації з оборотно-сальдових відомостей та запропоновано відповідні алгоритми. Розроблено методику аналізу достатності запасу грошових коштів, дебіторської заборгованості, запасів із урахуванням співвідношення тривалості оборотності останніх і зобов'язань. Рекомендовано брати до уваги ці співвідношення при обґрунтуванні критеріальних значень показників ліквідності. Систематизовано внутрішні й зовнішні чинники, що впливають на ліквідність та платоспроможність підприємства. Виокремлено проблемні питання й напрями вдосконалення інформаційних джерел для проведення аналізу ліквідності шляхом побудови динамічних балансів.

Ключові слова: ліквідність, платоспроможність, оборотність, коефіцієнти покриття, активи, поточні зобов'язання.

Форм. 24. Рис. 2. Табл. 1. Літ. 12.

Iryna Parasiy-Vergunenko

Dr. Sc. (Economics), Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, parasiy_vergunenko@bigmir.net

STATIC AND DYNAMIC APPROACHES TO THE BUSINESS ENTITIES LIQUIDITY AND SOLVENCY ANALYSIS

Abstract. Liquidity and solvency are the key indicators of the entities financial condition, a sufficient level of which is the characteristic of their financial stability. In the article the essence of the “liquidity” and “solvency” concepts and the relationship between them have been defined. The method of liquidity and solvency analysis is based on static and dynamic approaches. By the solvency evaluation the need to consider not only the liquidity of assets, but also liabilities liquidity has been proved. Based on the author's understanding of the economic substance of these concepts, the indicators system of the evalu-

© Парасій-Вергуненко І. М., 2017

ation of the static liquidity and entity's balance sheet liquidity have been proposed. The liquidity algorithms were specified taking into account the new financial statements forms. A dynamic approach to the liquidity analysis as a flow based on the turnover indicators of certain types of assets and liabilities has been suggested. The benefits of the turnover calculating of certain types of assets and liabilities using insider trial balances data have been proven and the appropriate algorithms for their calculation were suggested. In determining the turnover of certain types of current assets and liabilities based on the financial reports, the benefits of calculation methods based on turnover trial balances data were proven. The method of sufficiency analysis of monetary holdings reserve, debt receivables, reserves considering the length of the turnover and the liabilities turnover has been developed. The consideration of these relationships by the justification of the liquidity values criteria was recommended. The internal and external factors that positively and negatively affect the company's liquidity and solvency were systematized. The problematic issues and areas of information sources improvement for the liquidity analysis by the dynamic balance building were determined.

Keywords: liquidity, solvency, turnover, coverage ratios, assets, current liabilities.

JEL classification: G30, G32.

И. М. Парасий-Вергуненко

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры учета в кредитных и бюджетных учреждениях и экономического анализа ГБУЗ "Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана", Киев, Украина

СТАТИЧЕСКИЙ И ДИНАМИЧЕСКИЙ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ ЛИКВИДНОСТИ И ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Аннотация. Ликвидность и платежеспособность являются ключевыми индикаторами финансового состояния субъектов хозяйствования, их финансовой устойчивости. В статье уточнена суть понятий "ликвидность" и "платежеспособность" и определена их взаимосвязь. Предложена методика анализа этих индикаторов на основе статического и динамического подходов. При оценке платежеспособности обоснована целесообразность учета ликвидности как активов, так и пассивов. Базируясь на авторском понимании экономической сути этих понятий, предложена система показателей для оценки статической ликвидности активов и ликвидности баланса субъектов хозяйствования. Уточнены алгоритмы расчета показателей ликвидности (коэффициентов покрытия) на основе новых форм финансовой отчетности. Предложен динамический подход к анализу ликвидности как потока на базе показателей оборотности отдельных видов активов и обязательств. Доказаны преимущества расчета оборотности активов и пассивов с использованием внутренней информации из оборотно-сальдовых ведомостей и приведены соответствующие алгоритмы. Разработана методика анализа достаточности запаса денежных средств, дебиторской задолженности, запасов с учетом соотношения продолжительности оборотности последних и обязательств. Рекомендовано принимать во внимание эти соотношения при обосновании критериальных значений показателей ликвидности. Систематизированы внутренние и внешние факторы, влияющие на ликвидность и платежеспособность предприятия. Выделены проблемные вопросы и направления совершенствования информационных источников для проведения анализа ликвидности путем построения динамических балансов.

Ключевые слова: ликвидность, платежеспособность, оборотность, коэффициенты покрытия, активы, текущие обязательства.

Розвиток ринкових відносин в Україні, реформування бухгалтерського обліку на засадах міжнародних і національних стандартів висувають додаткові вимоги до методичного забезпечення фінансового аналізу суб'єктів господарювання, зокрема їх ліквідності та платоспроможності, які є важливими характеристиками їхнього фінансового стану. Здатність підприємства виконувати свої боргові зобов'язання в коротко- й довгостроковому періодах – це зовнішній прояв його фінансової стабільності та ефективності управління власними фінансовими ресурсами. Недостатня ліквідність, а отже, й платоспроможність підприємства означає, що воно не здатне сплачувати свої поточні борги та виконувати зобов'язання, що в довгостроковій перспективі призводить до зниження прибутковості і втрати власниками своїх капіталовкладень. Тому забезпечення належних ліквідності й платоспроможності підприємства та ефективне управління ними входять до найважливіших передумов успішної і стабільної діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Незважаючи на велику кількість наукових публікацій і методичних рекомендацій із фінансового аналізу діяльності підприємств, підготовлених різними інституціями, більшість із них орієнтована на статичний підхід до оцінювання ліквідності та платоспроможності. Натомість динамічному підходу до їх аналізу не приділено достатньої уваги, що й визначає актуальність досліджень у цьому напрямі.

Питанням методичного забезпечення аналізу ліквідності присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Л. А. Бернштейна, І. О. Бланка, Н. М. Давиденко, Ю. Ю. Журавльової, С. М. Іванюти, Є. Є. Іоніна, Л. А. Костирко, Л. А. Лахтіонової, І. В. Олександренко, В. А. Солотви [1–12]. Практично всі науковці висвітлювали методiku аналізу ліквідності на основі стандартних підходів до аналізу фінансової звітності, що застосовуються в зарубіжній практиці.

Дослідження понад 20 чинних методичних рекомендацій, розроблених різними вітчизняними організаціями (Фондом держмайна України, Агентством з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Міністерством фінансів України, Аудиторською палатою України, Державною фіскальною службою України, Національним банком України та ін.), дає підстави стверджувати, що більшість методичних підходів до аналізу ліквідності збігаються, проте всі вони розраховані на зовнішніх аналітиків, котрі оцінюють ліквідність лише за даними фінансової звітності. На наш погляд, розбіжності є лише в трактуванні сутності цих категорій і назвах показників, що не є принциповим для діагностики ліквідності. Управлінський аспект проблеми управління платоспроможністю підприємств передбачає глибший аналіз ліквідності на основі внутрішньої інформації бухгалтерського обліку, контролю грошових потоків за термінами їх надходження й витрачання, що передбачає використання динамічного підходу для оцінювання ліквідності не лише як запасу ліквідних активів, а й їх потоку.

Метою статті є виокремлення проблемних питань аналітичної діагностики ліквідності й платоспроможності суб'єктів господарювання та розроблення методики їх аналізу з використанням статичного й динамічного підходів для зовнішньої діагностики, а також внутрішнього фінансового аналізу для цілей управління.

Методика аналізу ліквідності та платоспроможності ґрунтується на уточненні економічної сутності цих категорій. Найґрунтовніші аналіз і систематизація їх основних трактувань, наведених більш ніж у 50 літературних джерелах, здійснені Л. А. Лахтіоною [9]. Цікаво, що попри численність цих джерел як наукового, так і навчального характеру, всі трактування, подані в них, різняться між собою неістотно.

У загальноприйнятому розумінні термін “ліквідність” (від лат. “*liquidus*” – рідкий, плинний) означає легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей на грошові кошти. Не маючи на меті розглянути всі трактування ліквідності, пропоновані науковцями, виокремимо ті з них, котрі, на наш погляд, найповніше характеризують сутність цього поняття, яка випливає з його етимології.

На нашу думку, доволі точне визначення терміна “ліквідність” міститься в монографії Л. А. Лахтіоною, котра наводить вісім варіантів, що різняться між собою лише конкретизацією видів поточних зобов'язань, які мають бути погашені за рахунок ліквідних активів. Зокрема, дослідниця пропонує під ліквідністю розуміти “здатність та швидкість перетворення активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як по мірі надходження термінів їх сплати, так і прострочених” [9, с. 28, 29]. Аналогічний підхід до тлумачення цього поняття застосовують інші науковці, зокрема Н. М. Давиденко [3], Ю. Ю. Журавльова [5], С. М. Іванюта [6], Є. Є. Іонін [7].

Узагальнивши численні дефініції, вважаємо, що під *ліквідністю* слід розуміти *здатність підприємства швидко перетворювати свої активи на грошові кошти без втрати (або з мінімальною втратою) їхньої ринкової вартості з метою своєчасного виконання своїх зобов'язань*.

Отже, ліквідність визначається потрібним для цього часом: чим коротший цей період, тим ліквіднішим є актив. Фактично ступінь ліквідності активів має вимірюватися швидкістю, тобто часом їх трансформації в грошові кошти. Водночас при виборі часу як ключового критерію оцінки, ліквідність залежить від міри втрати вартості при трансформації активів у грошову форму. Зрозуміло, що будь-який актив може бути проданий дуже швидко в разі істотного зниження ціни на нього. Тому об'єктивна оцінка ліквідності базується на правильному відображенні в балансі активів за справедливою вартістю, що не завжди робиться на практиці.

Виокремлюють такі різновиди ліквідності:

- ліквідність підприємства – здатність вчасно виконувати свої зобов'язання за рахунок ліквідних активів;

- ліквідність балансу – збалансованість активів і пасивів балансу за термінами;

– ліквідність активів – наявність необхідних ліквідних активів для виконання поточних зобов'язань та швидкість їх трансформації в грошові кошти.

Ліквідність балансу визначається збалансованістю між строками й сумами погашення активів та виконання зобов'язань підприємства. Ключова відмінність цього поняття від ліквідності активів полягає в тому, що ліквідність балансу характеризує узгодженість обсягів і ліквідності активів із розмірами й термінами погашення зобов'язань, тоді як ліквідність активів визначається безвідносно до пасиву балансу.

З огляду на сутність понять “ліквідність” і “платоспроможність”, слід зазначити, що наявні показники ліквідності підприємства характеризують здебільшого не ліквідність, а саме його платоспроможність, тобто здатність (міру) виконати свої зобов'язання через перетворення відповідних активів на гроші. Розглядаючи сутність поняття “ліквідність”, слід зауважити, що з точки зору лінгвістики цей термін недоречно сполучати зі словом “підприємство”. Фактично ліквідність підприємства означатиме швидкість продажу (перетворення на грошові кошти) всього суб'єкта господарювання. Тому, на наш погляд, коректнішим є словосполучення “платоспроможність підприємства”, котре тісно пов'язане з поняттям “ліквідність”. Ліквідність підприємства є головною (проте не єдиною) умовою його платоспроможності.

Платоспроможність – це здатність підприємства в належні строки та повною мірою виконувати свої зобов'язання. Однак вона залежить не тільки від ліквідності активів і балансу, а й від інших чинників. Наприклад, підприємство може бути платоспроможним, якщо має надійну репутацію в банківському секторі та вільний доступ до банківських кредитів, тобто ліквідних мобільних ресурсів, які можуть за короткий час принести підприємству грошові кошти для покриття його поточних зобов'язань. Швидкий доступ до зовнішніх джерел може бути реалізований, зокрема, через відкриття кредитних ліній (овердрафтів).

Такий підхід передбачає введення поняття “ліквідність пасивів”, під яким слід розуміти здатність підприємства (наявність можливості) негайно отримувати грошові кошти для виконання своїх поточних зобов'язань за рахунок збільшення інших зобов'язань довгострокового характеру. Тобто основною умовою платоспроможності підприємства є достатня ліквідність його активів і пасивів (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок понять “ліквідність” і “платоспроможність”

Побудовано автором.

Здатність підприємства швидко залучати кошти для підтримки своєї ліквідності й платоспроможності залежить від багатьох факторів: рентабельності, стабільності, масштабів діяльності, положення компанії в галузі, стану активів та структури капіталу, умов і тенденцій розвитку ринку кредитних ресурсів [1, с. 421]. Тобто воно може підтримувати свою платоспроможність за рахунок швидкого перетворення на грошові кошти або активів (ліквідність активів), або зобов'язань, наприклад шляхом отримання кредитів.

Ліквідність активів як категорія має два аспекти виміру: за статичного підходу її розуміють як запас, за динамічного – як потік. При цьому перший аспект включає визначення можливості підприємства виконувати свої зобов'язання перед кредиторами в конкретний момент часу через зміну структури активів на користь їхніх високоліквідних статей за рахунок наявних невикористаних резервів. Отже, ліквідність як запас є статичною ліквідністю підприємства на певний момент часу. Вона вимірюється й оцінюється за допомогою коефіцієнтів покриття – показників ліквідності балансу.

Ліквідність як потік характеризується з позиції динаміки, що передбачає встановлення здатності підприємства протягом певного періоду підвищувати ліквідність або не допускати зниження досягнутого, об'єктивно необхідного її рівня (зберігати його) за рахунок ефективного управління оборотністю активів і пасивів, залучення додаткових коштів.

Оцінка “запасу” ліквідності (зазвичай ідеться про ліквідність активів) передбачає аналіз достатності ліквідних активів для поточної діяльності. Цей статичний підхід може бути реалізований на основі аналізу структури активів, котрі різняться за ступенем ліквідності. Як відомо, за цим критерієм усі активи поділяються на такі групи:

- абсолютно ліквідні активи (A_1) – гроші та їхні еквіваленти й поточні фінансові інвестиції;

- швидколіквідні активи (A_2) – дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, дебіторська заборгованість за виданими авансами, за розрахунками з бюджетом, з податку на прибуток, інша поточна дебіторська заборгованість;

- повільноліквідні активи (A_3) – запаси, поточні біологічні активи, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи, необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття;

- важколіквідні активи (A_4) – необоротні активи підприємства (перший розділ активу балансу).

З огляду на викладене, пропонуємо проводити аналітичну оцінку ліквідності активів за допомогою таких показників:

1) частка грошових активів та їхніх еквівалентів у загальних чи оборотних активах (K_{A1}):

$$K_{A1} = \frac{\text{Грошові кошти та їхні еквіваленти (ряд. 1165 ф.1) + Поточні фінансові інвестиції (ряд. 1160 ф.1)}}{\text{Оборотні (або загальні) активи (ряд. 1195 ф.1)}}; \quad (1)$$

2) частка високоліквідних активів (першого й другого ступенів ліквідності) в загальних чи оборотних активах ($K_{\Lambda 2}$):

$$K_{\Lambda 2} = \frac{\text{Грошові кошти та їхні еквіваленти (ряд. 1165 ф.1) +} \\ \text{+ Поточні фінансові інвестиції (ряд. 1160 ф.1) +} \\ \text{+ Дебіторська заборгованість (ряд. 1125 + 1130 + 1135 + 1155 ф.1)}}{\text{Оборотні (ряд. 1200 ф.1), або загальні (ряд. 1300 ф.1) активи}}; \quad (2)$$

3) частка оборотних активів у загальних активах ($K_{\Lambda 3}$):

$$K_{\Lambda 3} = \frac{\text{Оборотні активи (ряд. 1195 + 1200 ф.1)}}{\text{Загальні активи (ряд. 1300 ф.1)}}. \quad (3)$$

Включення поточних фінансових інвестицій у групу абсолютно ліквідних активів, як це рекомендується більшістю вітчизняних і зарубіжних методик, на наш погляд, є спірним в умовах України. Вони можуть входити до чисельника формули (1) лише в разі їх реальної ліквідності, що наразі досить проблематично. До того ж дані балансу не показують якість і ліквідність цих фінансових інструментів.

Критерії оцінки оптимальності структури активів із позиції ліквідності залежать від галузевої специфіки діяльності підприємства та не можуть бути єдиними. Крім того, заключна оцінка оптимальності структури активів великою мірою залежить від структури зобов'язань у розрізі термінів їх настання. Іншими словами, достатність ліквідних активів може бути оцінена шляхом їх порівняння з потребою в них. Такий аналіз передбачає оцінку ліквідності балансу шляхом як коефіцієнтного аналізу, так і порівняння окремих видів активів, диференційованих за ступенем ліквідності з поточними зобов'язаннями.

Збалансованість активів і пасивів підприємства за термінами фактично характеризує його платоспроможність, тобто здатність виконати свої зобов'язання з наявним запасом ліквідних активів. Ліквідність балансу відображає покриття пасивів його активами, строк перетворення котрих на гроші відповідає терміну погашення зобов'язань. Для визначення ліквідності балансу потрібно порівняти підсумки певних груп активів (сформованих за ліквідністю, тобто швидкістю перетворення на гроші) та пасивів (об'єднаних за терміновістю їх оплати). Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються такі вимоги (рис. 2):

$$A_1 > P_1; A_2 > P_2; A_3 > P_3; A_4 < P_4. \quad (4)$$

Достатньо порівняти підсумки перших трьох груп за активом і пасивом; виконання четвертої нерівності свідчить про задоволення мінімальної умови фінансової стійкості – наявність у підприємства власного оборотного капіталу. Якщо одна чи кілька нерівностей мають знак, протилежний зафіксованому в оптимальному варіанті, ліквідність балансу більшою чи меншою мірою відрізняється від абсолютної.

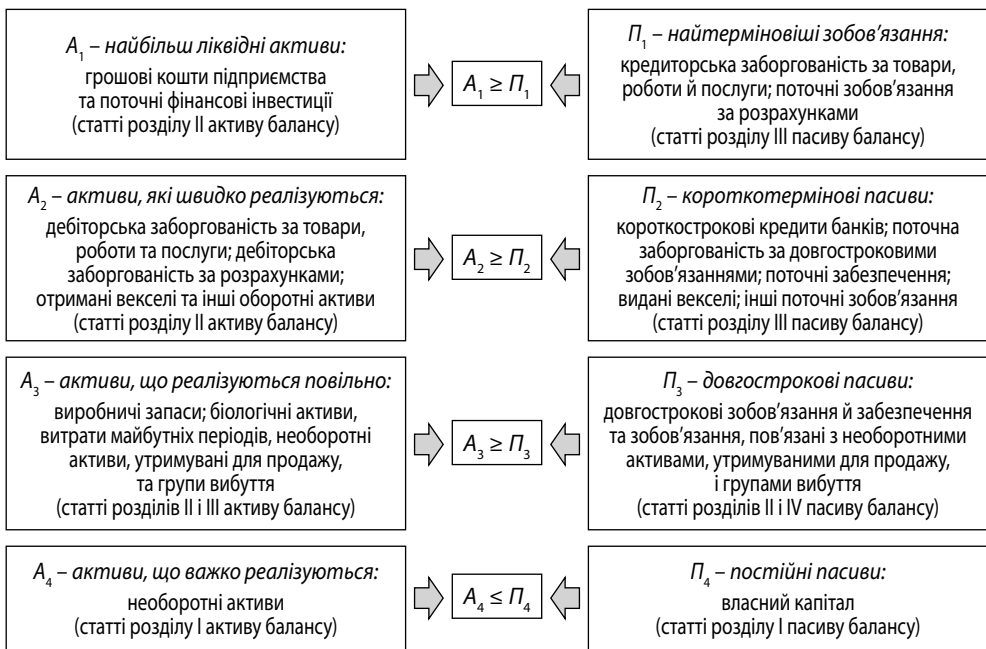

Рис. 2. Оцінювання ліквідності балансу

Побудовано автором.

Ці співвідношення дають змогу порівнювати баланси підприємства, котрі належать до неоднакових періодів, а також різних підприємств та з'ясовувати, який баланс є найбільш ліквідним. Вони застосовуються також при виборі на основі звітності найнадійнішого бізнес-партнера.

Аналіз ліквідності балансу за наведеною схемою дає попередню, орієнтовну оцінку збалансованості активів і пасивів, згрупованих за строками, проте на його підставі не можна оцінити ступінь (міру) ліквідності й платоспроможності підприємства. Точніше охарактеризувати ліквідність балансу дає змогу коефіцієнтний аналіз. Слід зазначити, що методика розрахунку показників ліквідності (на відміну від їх назв) у економічній літературі не викликає дискусій та здебільшого збігається. При цьому використовуються відповідні коефіцієнти покриття (таблиця).

Окрім них, Л. А. Бернштейн пропонує використовувати такий абсолютний показник, як чистий робочий капітал, котрий, на його думку, теж характеризує ступінь ліквідності [1, с. 398–401]. Цей показник розраховується як різниця між оборотними активами й поточними зобов'язаннями. Перевищення оборотних активів над поточними зобов'язаннями слугує додатковою характеристикою ліквідності підприємства. На наш погляд, використання чистого робочого капіталу для оцінювання ліквідності ускладнюється тим, що для різних за масштабами діяльності підприємств абсолютні показники є непорівнянними, отже, просте перевищення оборотних

Таблиця. Економічна сутність та алгоритм розрахунку коефіцієнтів ліквідності балансу

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення	Рекомендоване нормативне значення	Економічний зміст показника
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_{ал} = \frac{ГА + ПФІ}{ПЗ}$	ГА – грошові кошти та їхні еквіваленти (ряд. 1165 ф.1); ПФІ – поточні фінансові інвестиції (ряд. 1160 ф.1); ПЗ – поточні зобов'язання й забезпечення (ряд. 1695 ф.1)	0,2–0,35	Показує, яку частину поточної заборгованості підприємство може покрити негайно
Коефіцієнт проміжної ліквідності (проміжний коефіцієнт покриття)	$K_{пл} = \frac{ГА + ПФІ + ДЗ}{ПЗ}$	ДЗ – дебіторська заборгованість у складі оборотних активів (ряд. 1125 + ряд. 1130 + ряд. 1135 + ряд. 1155 ф.1)	0,6–0,8	Показує, яку частину заборгованості підприємство здатне покрити без продажу запасів
Коефіцієнт загальної ліквідності	$K_{зл} = \frac{ОА + НАпр}{ПЗ}$	ОА – оборотні активи (ряд. 1195 ф.1); НАпр – необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття (ряд. 1300 ф.1)	1,0–1,5	Дає загальну характеристику ліквідності підприємства, показуючи, наскільки оборотні активи покривають поточні зобов'язання

Складено автором.

активів над зобов'язаннями не можна вважати критерієм ліквідності без урахування інших параметрів.

Як уже зазначалося, традиційні показники ліквідності, присутні в чинних методиках, доцільно використовувати для оцінки платоспроможності підприємства при проведенні зовнішнього аналізу. Логіка побудови цих показників (коефіцієнтів абсолютної, проміжної та загальної ліквідності) передбачає оцінювання достатності запасу оборотних активів із неоднаковою ліквідністю, котрі можуть бути застосовані для виконання поточних зобов'язань, тобто характеризують повноту покриття поточної заборгованості активами з різною ліквідністю.

Управління платоспроможністю підприємства передбачає контроль активів і пасивів, узгоджених за термінами. На нашу думку, внутрішній аналіз платоспроможності й ліквідності як потоку для управлінських цілей треба проводити на основі порівняльного аналізу оборотності окремих видів активів і пасивів. Враховувати оборотність запасів, дебіторської заборгованості, інших оборотних активів при оцінюванні ліквідності підприємства рекомендується в зарубіжній [1, с. 407–413] та вітчизняній науковій літературі з фінансового аналізу [9, с. 196–204], проте в чинних методичних рекомендаціях показники оборотності використовуються для характеристики ділової активності підприємства, а для оцінювання ліквідності – ні [10]. Утім, урахування термінів оборотності окремих видів активів дає змогу спланувати і спрогнозувати необхідний обсяг “запасу” окремих видів оборотних коштів (за ступенем ліквідності), включаючи оборотність пасивів (поточних зобов'язань).

Так, оборотність оборотних активів розраховується за формулами:

1) кількість оборотів оборотних активів (N_{OA}):

$$N_{OA} = \frac{A}{OA}, \quad (5)$$

де A – дохід; OA – оборотні активи;

2) тривалість одного обороту оборотних активів у днях (t_{OA}):

$$t_{OA} = \frac{d}{N_{OA}} = \frac{OA \cdot d}{A}, \quad (6)$$

де d – кількість днів у аналізованому періоді.

Виходячи з формули (5), дохід підприємства визначатиметься таким чином:

$$A = OA \cdot N_{OA}. \quad (7)$$

У свою чергу, оборотність поточних зобов'язань і забезпечень розраховується за формулами:

1) кількість оборотів поточних зобов'язань і забезпечень ($N_{ПЗ}$):

$$N_{ПЗ} = \frac{C}{ПЗ}, \quad (8)$$

де C – собівартість реалізованої продукції; $ПЗ$ – поточні зобов'язання й забезпечення (розділ III пасиву балансу);

2) тривалість одного обороту поточних зобов'язань і забезпечень у днях ($t_{ПЗ}$):

$$t_{ПЗ} = \frac{d}{N_{ПЗ}} = \frac{ПЗ \cdot d}{C}, \quad (9)$$

де d – кількість днів у аналізованому періоді.

Виходячи з формули (8), собівартість реалізованої продукції визначатиметься таким чином:

$$C = ПЗ \cdot N_{ПЗ}. \quad (10)$$

Якщо прибуток підприємства ($П$) представити як: $П = A - C$, тоді дохід дорівнюватиме:

$$A = C + П. \quad (11)$$

Шляхом простих математичних перетворень на основі формул (7), (10) і (11) можна вивести рівність:

$$OA \cdot N_{OA} = ПЗ \cdot N_{ПЗ} + П. \quad (12)$$

Звідси необхідний обсяг оборотних активів для покриття поточних зобов'язань розраховується за формулою:

$$OA = \frac{ПЗ \cdot N_{ПЗ} + П}{N_{OA}} = \frac{ПЗ \cdot N_{ПЗ}}{N_{OA}} + \frac{П}{N_{OA}}, \quad (13)$$

де $\frac{П}{N_{OA}}$ – розмір прибутку, який отримує підприємство за один операційний цикл.

Тоді загальний коефіцієнт ліквідності визначатиметься за формулою:

$$K_{\text{зл}} = \frac{OA}{ПЗ} = \frac{\frac{ПЗ \cdot N_{\text{пз}}}{N_{\text{оа}}} + \frac{П}{N_{\text{оа}}}}{ПЗ} = \frac{N_{\text{пз}}}{N_{\text{оа}}} + \frac{П}{N_{\text{оа}} \cdot ПЗ}. \quad (14)$$

Якщо обчислювати оборотність поточних зобов'язань на основі доходу (як рекомендується окремими методиками [14]), то формула розрахунку коефіцієнта загальної ліквідності спрощується до вигляду:

$$K_{\text{зл}} = \frac{N_{\text{пз}}}{N_{\text{оа}}}. \quad (15)$$

Тобто достатність запасу оборотних активів залежить від співвідношення кількості оборотів поточних зобов'язань і числа оборотів оборотних активів. Якщо оборотність поточних зобов'язань буде нижчою за аналогічний показник оборотних активів, то абсолютний обсяг останніх може бути меншим від суми поточних зобов'язань, при цьому зберігається достатня платоспроможність підприємства. Поширене нині нормативне значення коефіцієнта загальної ліквідності, або загального коефіцієнта покриття (1–1,5), впливає з припущення, що оборотні активи обертаються в півтора рази повільніше, ніж поточні зобов'язання. У разі збігу термінів оборотності оборотних активів і поточних зобов'язань достатній рівень ліквідності становитиме 1,0.

Аналогічним чином можна розрахувати достатній обсяг грошових коштів для підтримання платоспроможності підприємства та інших активів, зокрема дебіторської заборгованості й запасів.

Кількість оборотів грошових коштів та їхніх еквівалентів (N_{Γ}) обчислюється за таким алгоритмом:

$$N_{\Gamma} = \frac{A}{\Gamma}, \quad (16)$$

де Γ – грошові кошти та їхні еквіваленти.

Тоді дохід можна визначити за формулою:

$$A = OA \cdot N_{\Gamma}. \quad (17)$$

На основі формул (10), (11) і (17) можна вивести рівність:

$$OA \cdot N_{\Gamma} = ПЗ \cdot N_{\text{пз}} + П. \quad (18)$$

Звідси необхідний запас повністю ліквідних активів для підтримання абсолютної ліквідності визначається за формулою:

$$OA = \frac{ПЗ \cdot N_{\text{пз}} + П}{N_{\Gamma}} = \frac{ПЗ \cdot N_{\text{пз}}}{N_{\Gamma}} + \frac{П}{N_{\Gamma}}. \quad (19)$$

Коефіцієнт абсолютної ліквідності для підтримання нормальної платоспроможності підприємства може визначатися за таким алгоритмом:

$$K_{\text{ал}} = \frac{\Gamma}{ПЗ} = \frac{\frac{ПЗ \cdot N_{\text{пз}}}{N_{\Gamma}} + \frac{П}{N_{\Gamma}}}{ПЗ} = \frac{N_{\text{пз}}}{N_{\Gamma}} + \frac{П}{N_{\Gamma} \cdot ПЗ}. \quad (20)$$

Отже, підвищення оборотності грошових коштів знижує потребу в їх запасі, а критеріальне значення коефіцієнта миттєвої ліквідності може бути істотно меншим, ніж пропонується в методичних рекомендаціях (0,2–0,35), при цьому зберігається достатня платоспроможність підприємства. Скорочення запасу грошових коштів за умови підвищення їх оборотності поліпшує прибутковість, свідчить про ефективне управління фінансовими ресурсами та позитивно характеризує ділову активність підприємства.

За аналогічною методикою може бути розрахована оптимальна сума залишків дебіторської заборгованості та запасів, потрібна для підтримання короткострокової ліквідності.

До проблемних питань аналізу показників ліквідності й платоспроможності можна віднести обмеження інформаційної бази аналізу лише балансом, на основі якого може бути отримана досить умовна статична оцінка ліквідності з позиції запасу ліквідних активів тільки на певну дату. Для точнішої оцінки пропонуємо розраховувати коефіцієнти оборотності на базі внутрішньої інформації з оборотно-сальдових відомостей за окремими видами запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів.

Наприклад, оборотність виробничих запасів на основі оборотно-сальдових відомостей – як у розрізі їх окремих видів, так і загалом за рахунками другого класу – може визначатися за такими алгоритмами:

1) кількість оборотів запасів (N_3):

$$N_3 = \frac{\text{Кредитовий оборот за рах. 2 класу}}{\text{Середні залишки запасів на рах. 2 класу}}. \quad (21)$$

2) тривалість одного обороту запасів у днях (t_3):

$$t_3 = \frac{\text{Середні залишки запасів на рах. 2 класу}}{\text{Кредитовий оборот за рах. 2 класу}} \cdot d, \quad (22)$$

де d – кількість днів у періоді.

Аналогічні алгоритми можуть бути використані й для визначення оборотності дебіторської заборгованості (за рахунками 36 і 37) та оборотності грошових коштів і фінансових інвестицій (за рахунками 30, 31, 33, 35).

З метою проведення аналітичної оцінки оборотності зобов'язань (загалом і окремих їх видів) показники розраховуються за аналогічними алгоритмами, проте в чисельник формули (для аналізу оборотності за пасивними рахунками) слід включати дебетовий оборот за рахунками шостого класу:

Кількість оборотів окремих видів поточних зобов'язань ($N_{\text{зоб.}}$):

$$N_{\text{зоб.}} = \frac{\text{Дебетовий оборот за рах. 6 класу}}{\text{Середні залишки окремих видів зобов'язань на рах. 6 класу}}. \quad (23)$$

Відповідно, тривалість одного обороту окремих видів поточних зобов'язань у днях ($t_{\text{зоб.}}$):

$$t_{\text{зоб.}} = \frac{\text{Середні залишки окремих видів зобов'язань на рах. 6 класу}}{\text{Дебетовий оборот за рах. 6 класу}} \cdot d. \quad (24)$$

Комплексне застосування статичного й динамічного підходів дає змогу об'єктивно оцінити реальну платоспроможність підприємства та створює методологічне підґрунтя для ефективного управління збалансованістю активів і пасивів за термінами, підтримання належного рівня ліквідності й платоспроможності через планування необхідного обсягу запасу ліквідних активів і оптимізації їхньої структури з урахуванням швидкості обертання зобов'язань.

Низька платоспроможність підприємства зумовлюється як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. До першої групи входять: невчасна оплата покупцями отриманої продукції, відсутність контролю грошових потоків, необґрунтованість інвестиційної політики, зростання прострочених зобов'язань дебіторів, невисока ліквідність активів підприємства, зменшення обсягів продажу внаслідок неефективного маркетингу та порушення договорів поставок, низька конкурентоспроможність продукції, надлишкові запаси та збої в постачанні; відсутність фінансового планування й прогнозування грошових надходжень і витрат.

До другої групи входять чинники, котрі загалом негативно впливають на макроекономічні показники та розвиток усіх суб'єктів господарювання, а саме: зростання інфляції, що не стимулює утримання активів у грошовій формі; збільшення заборгованості дебіторів у зв'язку з їх фінансовою нестабільністю; високий рівень оподаткування; зміна кон'юнктури ринку та зменшення попиту на продукцію підприємства; нарощення заборгованості держави перед ним; збільшення витрат у зв'язку з підвищенням цін на сировину й матеріали.

Найбільш проблемним при оцінюванні ліквідності та платоспроможності суб'єктів господарювання є питання обґрунтування нормативних значень коефіцієнтів ліквідності, котрі в чинних методичних рекомендаціях не диференційовані в розрізі галузей та не враховують ділову активність підприємства (швидкість оборотності його активів і пасивів). Це призводить до формальної й необ'єктивної оцінки його реальної ліквідності та платоспроможності. Співвідношення швидкості обертання відповідних груп активів і поточних зобов'язань має бути ключовим індикатором встановлення критеріальних значень окремих показників ліквідності (платоспроможності) підприємства.

Найточніше оцінити платоспроможність можна лише за допомогою внутрішньої інформації бухгалтерського обліку на основі визначення оборотності окремих видів активів і пасивів за даними оборотно-сальдових відомостей. Для здійснення поточного контролю платоспроможності підприємства також необхідно складати платіжний календар наростаючим підсумком із початку року на місяць, квартал, рік, де прогнозні суми надходжень грошових коштів порівнюються із сумами фінансових зобов'язань, та виявляти причини неплатежів.

Напрямом перспективних досліджень є вдосконалення інформаційної бази такої оцінки для управлінських цілей, яка має формуватися на базі динамічних балансів, побудованих у розрізі окремих часових періодів за активами й пасивами.

Список використаних джерел

1. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / пер. с англ.; науч. ред. пер. И. И. Елисеева; гл. ред. серии Я. В. Соколов. М.: Финансы и статистика, 2003. 624 с.
2. Бланк И. А. Концептуальные основы финансового менеджмента. Киев: Ника-центр: Эльга, 2003. 448 с.
3. Давиденко Н. М. Ліквідність та платоспроможність як показники ефективності фінансового менеджменту підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 2. С. 36–41.
4. Журавльова Ю. Ю. Платоспроможність підприємства та шляхи її забезпечення: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. 74 с.
5. Журавльова Ю. Ю. Сутність платоспроможності. *Фінанси України*. 2006. № 1. С. 116–120.
6. Іванюта С. М., Іванюта П. В. Методологічні підходи щодо понять “платоспроможність” та “ліквідність”. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2005. № 3. С. 150–153.
7. Іонін Є. Є. Розв’язання питань методологічного обґрунтування понять “платоспроможність” і “ліквідність”. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 6. С. 30–42.
8. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. 336 с.
9. Лахтіонова Л. А. Аналіз платоспроможності та ліквідності суб’єктів підприємницької діяльності: монографія. Київ: КНЕУ, 2010. 657 с.
10. Методичні рекомендації по виявленню ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій по приховуванню банкрутства, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства: затв. наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26.10.2010 № 1361). URL: <http://search.ligazakon.ua/> (дата звернення: 17.10.2016).
11. Олександренко І. В. Діагностика ліквідності та платоспроможності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 6. С. 419–426.
12. Солотвіа В. Аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості в системі управління підприємством. *Вісник КНТЕУ*. 2003. № 6. С. 199–206.

References

1. Bernstajn, L. A. (2003). *Analiz finansovoj otchetnosti: teoriya, praktika i interpretaciya* [Financial statement analysis: theory, practice and interpretation]. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
2. Blank, I. A. (2003). *Konceptual'ny'e osnovy finansovogo menedzhmenta* [Conceptual foundations of financial management]. Kiev: Nika-centr: E'l'ga [in Russian].
3. Davy'denko, N. M. (2005). Likvidnist' ta platospromozhnist' yak pokazny'ky efektyv-nosti finansovoho menedzhmentu pidpr'yemstva [Liquidity and solvency as the indicators of the enterprise financial management efficiency]. *Aktual'ni problemy ekonomiky* [Actual problems of economics], 2, 36–41 [in Ukrainian].
4. Zhuravl'ova, Yu. Yu. (2009). *Platospromozhnist' pidpr'yemstva ta shlyakhy' yiyi zabezpechennya* [Enterprise solvency and ways to insure it]. Poltava: RVV PUSKU [in Ukrainian].
5. Zhuravl'ova, Yu. Yu. (2006). Sutnist' platospromozhnosti [The essence of solvency]. *Finansy Ukrainy* [Finance of Ukraine], 1, 116–120 [in Ukrainian].
6. Ivanyuta, S. M., Ivanyuta, P. V. (2005). Metodolohichni pidkhody' shhodo ponyat' "platospromozhnist'" ta "likvidnist'" [Methodological approaches to the concepts of “solvency” and “liquidity”]. *Visnyk Poltav's'koyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi* [Journal of Poltava state agrarian academy], 3, 150–153 [in Ukrainian].
7. Ionin, Ye.Ye. (2004). Rozv'yazannya py'tan' metodolohichnoho obgruntuvannya ponyat' "platospromozhnist'" i "likvidnist'" [Methodological substantiation of the concepts “solvency” and “liquidity”]. *Aktual'ni problemy ekonomiky* [Actual problems of economics], 6, 30–42 [in Ukrainian].

8. Kosty`rko, L. A. (2008). *Diahnosty`ka potencialu finansovo-ekonomichnoyi stijkosti pidpry`yemstva* [Diagnosis of potential of enterprise's financial and economic viability]. Luhans`k: Vy`davny`ctvo SNU im. V. Dalya [in Ukrainian].

9. Lakhtionova, L. A. (2010). *Analiz platospromozhnosti ta likvidnosti sub`yektiv pidpry`yemny`c`koyi diyal`nosti* [Analysis of solvency and liquidity of business]. Ky`yiv: KNEU [in Ukrainian].

10. Ministry of Economy of Ukraine. (2006). *Metody`chni rekomendaciyi po vy`yavlennyu oznak neplatospromozhnosti pidpry`yemstva ta oznak dij po pry`khovuvannyu bankrutstva, fikty`vnoho bankrutstva abo dovedennya do bankrutstva* [Methodical recommendations on the exposure of signs of insolvency of enterprise and signs of operating under the concealment of bankruptcy, fictitious bankruptcy or taking to bankruptcy] (Order No. 14, January 19). Retrieved from <http://search.ligazakon.ua> [in Ukrainian].

11. Oleksandrenko, I. V. (2014). *Diahnosty`ka likvidnosti ta platospromozhnosti pidpry`yemstva* [Enterprise liquidity and solvency diagnostics]. *Aktual`ni problemy` ekonomiky`* [Actual problems of economics], 6, 419–426 [in Ukrainian].

12. Solotva, V. (2003). *Analiz likvidnosti, platospromozhnosti ta finansovoyi stijkosti v sy`stemi upravlinnya pidpry`yemstvom* [Analysis of liquidity, solvency and financial stability in the enterprise mamagement system]. *Visny`k KNTEU* [Herald of KNTEU], 6, 199–206 [in Ukrainian].